

Професійна мовленнєва компетентність базується на чотирьох типах компетентностей: аудіювання, усне мовлення, читання та письмо. Мовленнєві навички є невід'ємною частиною мовленнєвих здібностей. Лексична компетентність включає лексичні знання та мовленнєві лексичні навички, граматична компетентність - граматичні знання та мовленнєві граматичні навички; фонологічний - фонетичні знання та навички мовлення та вимови.

Ефективне формування комунікативних умінь ґрунтується на організації комунікативно спрямованого навчання, індивідуалізації навчання, функціонального підходу до аналізу мовних явищ та засобів, залученні студентів до різноманітної діяльності, яка максимально моделює навчально-виховний процес і створює умови для професійно-орієнтованого спілкування.

Важливим і визначальним в організації роботи над формуванням мовленнєвих умінь є мотиваційне забезпечення навчального процесу, індивідуалізація і диференціація навчання, використання міжпредметних зв'язків, комплексний підхід до формування комунікативно-мовленнєвих умінь; практична мовленнєва спрямованість навчального процесу.

Ключові слова: професійне спілкування, мовленнєві навички, іноземна мова, комунікативна компетентність, студенти, навчальний процес.

УДК 378.014.553: [316:005.336.2]

DOI: 10.31652/2412-1142-2021-61-127-134

Московчук Ольга Сергіївна

доктор філософії, асистент кафедри педагогіки, професійної освіти

та управління освітніми закладами Вінницького державного

педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

ORCID ID 0000-0003-4568-1607

moscovchuk_olia@ukr.net

ОСОБИСТІСНО-РЕФЛЕКСИВНИЙ КРИТЕРІЙ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Анотація. Соціально спрямований освітній процес орієнтований на формування соціальної компетентності студентів, готових до співпраці і творчої діяльності, а також на створення умов для їхнього успішного самоствердження в формах суспільно корисної, соціально значущої діяльності і суспільно прийнятної поведінки, що сприяють їх самовизначенню, формуванню системи цінностей і набуттю необхідного соціального статусу. Процес становлення соціальної компетентності як складно структурованого, чотирьохкомпонентного явища передбачає взаємозв'язок і взаємозумовленість всіх компонентів і проявляється в соціально значущих уміннях студентів педагогічного закладу вищої освіти. Забезпечення ефективності формування соціальної компетентності майбутніх фахівців вимагає уточнення відповідних критеріїв і показників. У статті проаналізовано поняття «критерій» і «показник», теоретично обґрунтовано показники особистісно-рефлексивного критерію сформованості соціальної компетентності майбутніх учителів.

Аналіз і узагальнення наукових підходів до визначення критеріїв сформованості соціальної компетентності майбутніх учителів дає підстави виокремити такі показники особистісно-рефлексивного критерію: здатність нести відповідальність за свої слова і вчинки; рефлексивність; адекватна самооцінка; толерантність; емпатія; тактовність; вимогливість до себе та інших; організованість; ініціативність; здатність до співпраці; креативність; комунікабельність. З'ясовано, що вміння проникати в індивідуальну сутність іншої людини, визначати її ціннісні орієнтації, дозволяє зорієнтуватися в її ідеалах, потребах, інтересах, у рівні домагань, завдяки чому соціально компетентний майбутній фахівець може забезпечити більш високий рівень спілкування, досягнення результатів взаємодії, вирішення нагальних проблем групової діяльності.

Ключові слова: соціальна компетентність; майбутній учитель; особистісно-рефлексивний критерій; показники сформованості особистості; заклад вищої освіти.

1. ВСТУП

На сучасному етапі розвитку українського суспільства проблема формування соціальної компетентності студентів закладу вищої освіти є надзвичайно важливою. Відомо, що особливої актуальності набуває проблема формування та розвитку соціальної компетентності в студентському віці. Це пояснюється суб'єктивним відчуттям необхідності такої компетентності та усвідомленням залежності успіху подальшої діяльності від рівня її розвитку, а також контекстним характером навчання у закладі вищої освіти, що робить цей період сенситивним для розвитку саме соціальної компетентності [5, с. 54].

Постановка проблеми. Сучасність диктує нові вимоги до підготовки викладача закладу вищої освіти. Приєднання України до європейського простору вимагає реформування системи вищої освіти, підвищення якості підготовки педагогічних працівників, які б відповідали сучасним вимогам суспільства. Перед усією системою освіти нині стоїть завдання максимального розкриття творчого потенціалу кожної особистості. Тому одне з головних завдань педагогів є формування у них найкращих якостей особистості, надання їм творчого спрямування у вирішенні різноманітних завдань.

Оцінювати рівень сформованості соціальної компетентності майбутніх учителів доцільно за допомогою комплексу критеріїв і показників, обґрунтування яких потребує розробки механізму визначення стану сформованості явища, що вивчається, з'ясування базових понять, які стосуються соціальної взаємодії.

Аналіз досліджень та публікацій з даної проблеми. Проблему визначення критеріїв та показників соціальної компетентності розглядали багато вчених, науковців, зокрема К. Абульханова-Славська, С. Архипова, М. Докторович, І. Зарубінська, Р. Скірко, Т. Смагіна, В. Шахрай та інші.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні показників особистісно-рефлексивного критерію сформованості соціальної компетентності майбутніх учителів.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Система вищої професійної освіти має забезпечити майбутніх фахівців ефективним інструментарієм життєвої адаптації в мінливих соціальних умовах, сформувати ціннісні настанови та практичні вміння конструктивної взаємодії й соціально-компетентної поведінки, що відображає ефективну реалізацію соціально-рольових функцій, значущих для життєдіяльності людини й розвитку суспільства, здатність продуктивно взаємодіяти із соціальним середовищем, постійно самовдосконалюватися.

Оцінювати рівень сформованості соціальної компетентності майбутніх учителів доцільно за допомогою комплексу критеріїв і показників, обґрунтування яких потребує розробки механізму визначення стану сформованості явища, що вивчається, з'ясування базових понять, що стосуються соціальної взаємодії.

До визначення поняття «критерій» єдиного підходу немає. Так, у філософському словнику «kritерion» - засіб для судження, ознака, на основі якої роблять оцінку, визначення або класифікацію чого-небудь, засіб перевірки, мірило оцінки [13, с. 125]. У педагогічних джерелах критерій – це ознака, на основі якої оцінюються явища педагогічної діяльності. Академік С. Гончаренко трактує поняття «критерій» як ознаку, на підставі якої дається оцінка якого-небудь явища, дії [4, с. 67], мірило для оцінювання чого-небудь, засіб для перевірки істинності або помилковості того або іншого твердження [4, с. 67].

У довідниковій літературі термін «показник» визначається як ознака чого-небудь; явище або подія, на підставі яких можна робити висновки про перебіг якого-небудь процесу; кількісна характеристика властивостей процесу [2, с. 231].

В. Багрій трактує показник як окремі якісні та кількісні характеристики критерію й уважає, що, визначаючи показники педагогічної діяльності, потрібно дотримувалися таких вимог: чіткість змісту показників, можливість їх виміряти; системність показників, що повинна

забезпечувати найбільш повну характеристику досліджуваного процесу, гнучкість, адаптивність, здатність відобразити всі можливі зміни об'єкта; результативність та ефективність показників [1, с. 12].

Проаналізуємо досвід сучасних науковців щодо визначення критеріїв соціальної компетентності фахівців різних профілів.

У дисертаційному дослідженні, присвяченому формуванню соціальної компетентності студентів педагогічного коледжу, О. Дементьєва пропонує здійснювати діагностику формування зазначеної компетентності поетапно, використовуючи критерії і показники, що характеризують прояви таких особистісних якостей:

- ініціативність (прагнення до ініціації), що пов'язана з пошуком нових шляхів для більш успішного розв'язання професійних завдань, виходу за межі заданих умов, здатністю активізувати можливості освітнього середовища;

- поведінкова мобільність – вміння переносити способи розв'язання професійних завдань з однієї ситуації на іншу; включатися в командну роботу, змінюючи рольову участь її учасників;

- відповідальність – прояв прагнення довести розпочату справу до кінцевого результату; вибір адекватного матеріалу для проведення соціальних акцій, а також для організації соціального партнерства і професійних співтовариств;

- толерантність – прояв терпимості майбутнього педагога до позицій інших, що знаходить відображення у взаємодії з іншими студентами в соціальноосвітніх проектах, соціальних практиках, перетворенні освітнього середовища [5, с. 109].

Дослідниця М. Трофіменко серед критеріїв соціально-комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей виокремлює мотиваційно-ціннісний (мотиваційна готовність до актуалізації змісту соціально-комунікативної компетентності, ціннісна установка на її формування), змістовно-когнітивний (знання про зміст компетентності, про її структурно-функціональні компоненти), операційно-технологічний (уміння й досвід застосування компетентності), критерій індивідуально-особистісного розвитку (фрустраційна інтолерантність, конфліктність, соціально-комунікативна адаптивність) та регулятивно-рефлексивний (регуляція й оцінка своєї поведінки та дій у різних ситуаціях соціальної і професійної поведінки, рефлексивність) критерії [12, с. 79].

Аналіз і узагальнення наукових підходів до визначення критеріїв сформованості соціальної компетентності студентів-майбутніх учителів дає підстави схарактеризувати показники особистісно-рефлексивного критерію:

1. *Здатність нести відповідальність за свої слова і вчинки.* У педагогічній системі В. Сухомлинський розглядає відповідальність у тісному взаємозв'язку з категорією «совість». На думку видатного вітчизняного педагога, вона є центральним утворенням у свідомості людини, внутрішнім механізмом, що детермінує напрям становлення індивіда як особистості, зокрема, розвиток її моральності [11, с. 67]. Майбутній учитель як соціально компетентний фахівець повинен нести відповідальність за словесні впливи на учнів, за навчання (викладання) і виховання. Рівень сформованості відповідальності студентів-майбутніх учителів неможливо вивчити за якоюсь однією ознакою. Вчитель має бути креативним щодо здійснення ідей, знати специфіку свого предмету, враховувати особливості мислення учнів. Для нього характерними є єдність слова та діла, переконань та вчинків, що свідчить про гармонійне поєднання особистих та громадських інтересів і цілей [11, с. 69]. Інколи у педагога виникає бажання зняти з себе відповідальність за особистісне майбутнє вихованця. Він зменшує інтенсивність виховного впливу на нього, зважаючи на його опір і спрямованість до асоціальних способів дій, але цей професійно неконструктивний шлях не виправдовує педагога. Праця вчителя найвідповідальніша, вона потребує багато часу, терпіння, затрати сил та енергії. Учитель має відповідально ставитися до слова – головного виховного засобу. «Кожне слово має своє значення, – говорив Василь Сухомлинський, – невміння вибрати потрібне слово – це те саме, що замість гостро заструганого олівця на

уроці малювання користуватися цвяхом» [11, с. 89]. Мова, слово здатні найглибше проникати до найпотаємніших куточків дитячої душі. «Слово – найтонше доторкання до серця, – воно може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножом, і розжареним залізом, і брудом. Мудре і добре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане і нетактовне – приносить біду» [11, с. 136]. Тому соціально компетентний майбутній учитель має користуватися словом уміло.

2. *Перцептивні вміння* допомагають розуміти партнерів зі спілкування, спираючись на аналіз їх зовнішньої природи. Вміння проникати в індивідуальну сутність іншої людини, визначати її ціннісні орієнтації дозволяє зорієнтуватися в її ідеалах, потребах, інтересах, у рівні домагань, завдяки чому соціально компетентний майбутній фахівець може забезпечити більш високий рівень спілкування, досягнення результатів взаємодії, вирішення нагальних проблем групової діяльності [9, с. 93].

3. *Рефлексивні вміння*. Рефлексія – це аналіз педагогом власних дій, здійснення контролю та оцінювання власної діяльності на основі одержаних результатів [8, с. 104]. Здатність до рефлексії дає змогу розумно й об'єктивно оцінити власні судження і вчинки. Вміння студентів аналізувати способи та результати власної професійно спрямованої діяльності в процесі розв'язання конкретних завдань, за умови включення студентів у пошуково-практичну діяльність суттєво підвищують їхні можливості як соціально компетентних фахівців. Рефлексивні вміння забезпечують здійснення майбутніми вчителями контрольно-оцінної діяльності, спрямованої на себе, на осмислення і аналіз власних дій. Оскільки оволодіння рефлексією як здатністю до критичного самоаналізу дає можливість педагогові краще усвідомлювати індивідуальні особливості, допомагає визначати цілі, адекватні можливостям, можна стверджувати, що здатність студента-майбутнього вчителя до рефлексії – це фактор і спосіб його зростання як соціально компетентної особистості [9, с. 94].

4. *Адекватна самооцінка* характеризує здатність соціально компетентної особистості об'єктивно оцінювати себе як майбутнього фахівця, рівень власного професійного розвитку, професійно важливих якостей. Адекватна самооцінка виступає запорукою здатності майбутніх учителів підтримувати сприятливий позитивний психологічний клімат в учнівському і педагогічному колективах. Позитивні цінності, вольові якості, здатність до самоконтролю, що є складовими адекватної самооцінки, дозволяють будувати відносини на демократичних засадах, що є основою конструктивного вирішення проблем. Такий підхід означає, що соціально компетентний майбутній учитель буде здатен до педагогічної взаємодії з окремими учнями, учнівськими колективами, батьками школярів, колегами, адміністрацією школи [9, с. 95].

5. *Толерантність*. Толерантність передбачає не тільки повагу до інших і визнання рівності прав, й відмову від примусового домінування. Усвідомлення цієї позиції сприяє проявам терпимості майбутніх учителів до позицій інших, що знаходить відображення у взаємодії з іншими студентами під час виконання соціально-освітніх проектів, розв'язання завдань різних видів практик. Виховання толерантності у студентів ЗВО, які беруть участь у роботі органів студентського самоврядування, є важливою умовою для подальшої гуманізації і демократизації життя університету. Виявлення толерантності передусім вимагається в тих випадках, коли стикаються несумісні інтереси, прагнення, життєві цілі різних людей. Для подолання суперечностей між ними кожен учасник взаємодії має бути здатним до конструктивного діалогу, готовності зрозуміти й прийняти позицію партнера. Саме тому актуальним завданням для соціально компетентного фахівця є організація цілеспрямованого виховання толерантності на соціально значущих ціннісних засадах, яке має спрямовуватися на те, щоб кожен в умовах взаємодії з іншою людиною сприймав її як безумовну цінність, чийі думки, потреби та прагнення треба поважати навіть у тій ситуації, коли вони не відповідають власним переконанням. Тому формуванню толерантності у роботі органів студентського самоврядування сприяє дотримання таких умов: забезпечення оволодіння знаннями про сутність толерантності як особистісної властивості; стимулювання

студентів до толерантної поведінки у взаємовідносинах з іншими людьми; дотримання у процесі спілкування принципу толерантності; демонстрування викладачами, студентами зразків відповідної поведінки; творче використання доробок передового педагогічного досвіду з питань формування толерантності у соціально компетентної особистості [5, с. 114].

6. *Емпатія* характеризує здатність педагога співпереживати, виявляти чуйність, співпереживання, доброту, турботливість. Гуманістичні цінності, що лежать в основі соціально компетентної поведінки, орієнтують майбутніх учителів на виявлення симпатії до учнів, що мають різні індивідуальні властивості, які, можливо, не завжди відповідають поняттю норми. Гуманні почуття, складовою яких є емпатія, дозволяють конструктивно виявляти справедливість, вимогливість, реалізуючи професійні завдання [9, с. 95].

7. *Тактовність* є невід'ємною якістю соціально компетентного фахівця, що дозволяє дотримуватися почуття міри у стосунках з іншими людьми. Для її належного прояву педагогові необхідно вміти відчувати ту межу, за якою в дитини, колеги чи в батьків школяра може виникнути образа. Почуття такту, сформоване як професійно цінна якість, підкаже майбутньому вчителю бажане для налагодження соціальної взаємодії формулювання побажання, вимоги, зауваження, не дозволить поставити співрозмовника в незручне становище, зберігаючи конструктивні відносини [9, с. 95].

8. *Вимогливість до себе та інших* – це найважливіша умова успішної роботи майбутнього вчителя як соціально компетентного фахівця. Високі вимоги має пред'являти майбутній учитель, перш за все, до себе, оскільки не можна вимагати від інших того, чим не володієш сам. Суворе ставлення до помилок і промахів у своїй роботі – це об'єктивна оцінка молодою людиною своїх якостей і гідності з погляду суспільної цінності. Така вимогливість передбачає можливість вислухати і врахувати зауваження, які зроблені на адресу педагога. За відношенням до інших він зобов'язаний бути суворим, прямолінійним, але справедливим, адже учні, як правило, не сприймають м'якотілість, млявість, наївну довірливість. Розумна вимогливість працює на підвищення авторитету у поведінці соціально компетентного фахівця [9, с. 95].

9. *Організованість* виступає важливою умовою соціально компетентної поведінки, оскільки виявляється в умінні майбутнього вчителя згуртувати учнів, залучити їх до праці, доцільно розподілити обов'язки, спланувати роботу, підвести підсумки зробленого тощо.

Стійкий інтерес студентів до роботи в органах студентського самоврядування обумовлює необхідність озброєння основами наукової організації праці, набуття вмінь організації соціально-орієнтованих етичних, трудових, естетичних, екологічних, спортивних та інших виховних заходів. Розвиток організованості членів студентського самоврядування як професійно важливої якості передбачає планування спільної роботи, розподіл відповідальних доручень, проведення інструктажу, координування дій творчих груп [9, с. 96].

10. *Ініціативність* студентів, які беруть активну участь у діяльності студентського самоврядування, пов'язана з пошуком нових шляхів для більш успішного розв'язання професійних завдань, виходом за межі заданих умов, здатністю активізувати можливості освітнього середовища. Формуючи ініціативність членів студентського самоврядування, доцільно використовувати такі методи: розв'язання соціальних і педагогічних завдань, аналіз проблемних ситуацій, метод соціального проектування. Це дасть змогу оптимізувати процес пізнання сутності й особливостей формування та значення у житті людини соціальної ініціативності як умови самореалізації соціально компетентної людини. Ознаками ініціативності соціально компетентного студента є креативність мислення як запорука ефективного планування і реалізації завдань професійної діяльності, знаходження творчих підходів до вирішення нестандартних ситуацій, вибір конкретних об'єктів докладання своїх сил та енергії на користь соціуму [9, с. 96].

11. *Здатність до співпраці* характеризується вміннями налагоджувати контакт з дітьми, спілкуватися, виявляти їхні бажання, інтереси, очікування; створювати сприятливу

атмосферу для діяльності, проектувати, моделювати, організовувати дійства. Робота в органах студентського самоврядування допомагає студентам застосовувати на практиці знання, одержані під час навчання, вчить працювати в команді, визначати пріоритети, реалізовувати проекти, організовувати і проводити конференції, круглі столи, семінари, конкурси, формувати стратегічні завдання і тактику їх виконання, що сприяє зростанню соціальної активності та відповідальності за доручену справу. Активна участь в органах студентського самоврядування є запорукою формування в майбутніх фахівців лідерських якостей, що важливо для подолання таких негативних поведінкових стереотипів, як пасивність, байдужість, «сірість», дає змогу реалізувати себе як обдаровану і талановиту особистість. Прагнення студентів бути єдиним цілісним колективом, орієнтуватися в житті на високі морально-етичні цінності – це головний шлях до розвитку креативних, ініціативних та творчих фахівців-лідерів. Такі студенти беруть на себе відповідальність за свої дії, самостійні у прийнятті рішень, і, як правило, мають високий рівень професійної та правової культури [9, с. 96].

12. *Креативність* як здатність до творчості, нових ідей, уміння відходити від традиційних схем модернізує зміст соціальної взаємодії, забезпечуючи можливість учителям відповідати на запити сьогодення, швидко і неординарно вирішувати проблемні питання, пов'язані з організацією взаємовідносин з учнями як в урочний, так і позаурочний час [3, с. 445]. Креативна особистість прагне до подолання шаблону та формальності у стосунках з вихованцями, виявляє готовність до створення принципово нових ідей, пов'язаних з навчанням і вихованням підростаючого покоління [14, с. 54]. Чинники креативності – чіткість і гнучкість мислення, чутливість до проблем, оригінальність, винахідливість, конструктивність – дозволяють учителям застосовувати комплекс спеціальних методів творчого розвитку учнів: методи проблематизації, методи продукування ідей, методи, спрямовані на розвиток аналітичних умінь. Соціальна компетентність креативного вчителя, що має власний стиль викладання, формується під впливом як внутрішніх факторів (попередніх знань, досвіду, професійних якостей), так і зовнішніх (нормативні засади професійної діяльності, професійна етика, необхідність постійного підвищення кваліфікації). Основні якості креативної особистості, такі як інтелект; знання та досвід; широта світогляду; самостійність і сміливість мислення; здатність до критичного оцінювання попереднього досвіду і навколишньої дійсності; діалектичний світогляд; індивідуальність, оригінальність і незалежність у прийнятті рішень; альтернативність; здатність фантазувати; широке використання наукового підходу в практичній діяльності, дозволяють сформувати високий рівень готовності до виявлення соціальної компетентності у розв'язанні майбутніми вчителями професійних завдань педагогічного спілкування [7, с. 56].

13. *Комунікабельність* як здібність до швидкого налагодження контактів з людьми, здатність відчувати задоволення від процесу комунікації, володіння комунікативними вміннями й навичками є обов'язковою складовою соціальної компетентності фахівців соціономічних професій. Не маючи цих якостей, сучасні вчителі не зможуть виконати важливе завдання видатного вітчизняного педагога А. Макаренка, який стверджував, що педагог, з одного боку, повинен стати старшим товаришем і наставником, з іншого, – співучасником спільної діяльності [6, с. 54].

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналізуючи сформованість соціальної компетентності студентів, ми орієнтувалися на особистісно-рефлексивний критерій, що стосується розвитку особистісних якостей, необхідних для продуктивної соціальної взаємодії: відповідальність; тактовність; рефлексивність; здатність виявляти толерантність і повагу до інших людей; емпатійність, здатність співчувати людям, що відчують певні труднощі чи потрапили в скрутну ситуацію; доброзичливе ставлення до партнера по взаємодії; вимогливість до себе та до інших; здатність до співпраці; організованість; ініціативність; креативність,

комунікабельність.

Загалом, результати дослідження свідчать про необхідність пошуку нових методичних підходів і визначення педагогічних умов цілеспрямованого формування соціальної компетентності майбутніх учителів у процесі їх підготовки в педагогічному університеті.

3. ВИСНОВКИ

Таким чином, на основі теоретичного аналізу філософської, психологічної, педагогічної літератури нами визначено і теоретично обґрунтовано особистісно-рефлексивний критерій та конкретизовано показники соціальної компетентності студентів-майбутніх учителів, що формуються в умовах роботи студентського самоврядування. Їх використання дає змогу цілком охопити всі сутнісні характеристики досліджуваного феномена.

4. ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, визначені показники особистісно-рефлексивного критерію забезпечать можливість оцінити сформованість соціальної компетентності студента-майбутнього вчителя, що буде сприяти ефективності професійної освіти. У подальших дослідженнях планується визначити рівні сформованості соціальної компетентності студентів педагогічного університету з метою подальшої реалізації завдань дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Багрій В. Н. Критерії та рівні сформованості професійних умінь майбутніх соціальних педагогів / В. Н. Багрій // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» –2012. – № 6. – С. 10-14
- [2] Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, 1728 с.
- [3] Гилфорд Дж. Три сторони інтелекта / Дж. Гилфорд; пер. с англ. Э. А. Голубевой // Психология мышления / ред. А.М. Матюшкина. – Москва : Прогресс, 1965. – С. 443-456.
- [4] Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – КиївВінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – 278с.
- [5] Дементьева Е. Б. Формирование социальной компетентности студентов педагогического колледжа : дис. ... кандидата педагогических наук : 13.00.08. [Место защиты: Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена] / Е. Б. Дементьева. – Санкт-Петербург, 2012. – 214с.
- [6] Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу. // А.С.Макаренко. Твори в семи томах. – Т.5. – К.: Радянська школа, 1954. – С. 7 - 93.
- [7] Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя // Педагогика. – 1995. – № 6. – С. 55-63.
- [8] Мельничук І. Становлення рефлексії у процесі організації навчально-виховного процесу в закладах освіти / І. Мельничук // Наукові записки. – Випуск 41. – Серія : Педагогічні науки. – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2002. – С. 102–106.
- [9] Московчук О. С. Формування соціальної компетентності студентів вищих педагогічних навчальних закладів в умовах студентського самоврядування : дис. ... доктора філософії, Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2020. 327 с.
- [10] Сметанський М.І., Галузяк В.М. Професійна відповідальність як риса особистості // Рідна шк. – 1994. – №1-2. – С.68-69.
- [11] Сухомлинський В.О. Народження громадянина. Єдність педагогічних поглядів і переконань учителів. Вибрані твори в 5т. Т.3 / О. В. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – 640 с.
- [12] Трофименко М. П. Формирование социально-коммуникативной компетентности студентов педагогических специальностей вуза в процессе профессиональной подготовки : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Трофименко Марина Павловна. – Нижневартовск, 2013. – 191 с.
- [13] Філософський словник: 2-е вид., перероб. і доп. / за ред. В. І. Шинкарука. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
- [14] Фрицюк В. А. Формування креативності майбутніх учителів музики : дис.... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / В. А. Фрицюк. – Вінниця, 2004. – 219 с.

PERSONAL-REFLECTIVE CRITERION OF FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

Moskovchuk Olha Serhiivna

doctor of philosophy, assistant of the department of the pedagogy,
vocational education and management of educational institutions
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-4568-1607
moscovchuk_olia@ukr.net

Abstract. Socially oriented educational process is focused on the formation of social competence of students ready for cooperation and creative activity, as well as on creating conditions for their successful self-affirmation in the forms of socially useful, socially significant activities and socially acceptable behavior that promote their self-determination necessary social status. The process of formation of social competence as a complex, four-component phenomenon involves the relationship and interdependence of all components and is manifested in the socially significant skills of students of pedagogical institutions of higher education. Ensuring the effectiveness of the formation of social competence of future professionals requires clarification of relevant criteria and indicators. The article analyzes the concepts of «criterion» and «indicator», theoretically substantiates the indicators of personal-reflexive criterion of the formation of social competence of future teachers.

Analysis and generalization of scientific approaches to determining the criteria for the formation of social competence of students-future teachers gives grounds to distinguish such indicators of personality-reflexive criterion: the ability to be responsible for their words and deeds; reflexivity; adequate self-esteem; tolerance; empathy; tact; demanding of oneself and others; organization; initiative; ability to cooperate; creativity; sociability. It was found that the ability to penetrate into the individual essence of another person, to determine its value orientations allows to orient in its ideals, needs, interests, in the level of aspirations, thanks to which a socially competent future specialist can provide a higher level of communication. problems of group activity.

Key words: social competence; future teacher; personality-reflexive criterion; indicators of personality formation; institution of higher education.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Bahrii V. N. Kryterii ta rivni sformovanosti profesiinykh umin maibutnikh sotsialnykh pedahohiv / V. N. Bahrii // Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu «Ukraina» –2012. – № 6. – S. 10-14
- [2] Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy : 250000 / uklad. ta holov. red. V. T. Busel. – Kyiv; Irpin: Perun, 2005. – VIII, 1728 s.
- [3] Hylford Dzh. Try storony yntellekta / Dzh. Hylford; per. s anhl. Э. А. Holubevoi // Psykholohiya myshleniya / red. A.M. Matiushkina. – Moskva : Prohress, 1965. – S. 443-456.
- [4] Honcharenko S.U. Pedahohichni doslidzhennia. Metodolohichni porady molodym naukovtsiam / S.U. Honcharenko. – Kyiv/Vinnytsia: DOV «Vinnytsia», 2008. – 278s.
- [5] Dementeva E. B. Formyrovanye sotsyalnoi kompetentnosti studentov pedahohycheskoho kolledzha : dys. ... kandydata pedahohycheskykh nauk : 13.00.08. [Mesto zashchyty: Ros. hos. ped. un-t ym. A. Y. Hertseni] / E. B. Dementeva. – Sankt-Peterburh, 2012. – 214s.
- [6] Makarenko A.S. Metodyka orhanizatsii vykhovnoho protsesu. // A.S.Makarenko. Tvory v semy tomakh. – T.5. – K.: Radianska shkola, 1954. – S. 7 - 93.
- [7] Markova A.K. Psykholohycheskye kryteryi y stupeny professyonalizma uchytelia // Pedahohyka. – 1995. – № 6. – S. 55-63.
- [8] Melnychuk I. Stanovlennia refleksii u protsesi orhanizatsii navchalnovykhovnoho protsesu v zakladakh osvity / I. Melnychuk // Naukovi zapysky. – Vypusk 41. – Seriya : Pedahohichni nauky. – Kirovohrad : RVTs KDPU im. V. Vynnychenka, 2002. – S. 102–106.
- [9] Moskovchuk O. S. Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti studentiv vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv v umovakh studentskoho samovriaduvannia : dys. ... doktora filosofii, Vinnytskyi derzh. ped. un-t imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Vinnytsia, 2020. 327 s.
- [10] Smetanskyi M.I., Haluziak V.M. Profesiina vidpovidalnist yak rysa osobystosti // Ridna shk. – 1994. – №1-2. – S.68-69.
- [11] Sukhomlynskyi V.O. Narodzhennia hromadianyna. Yednist pedahohichnykh pohliadiv i perekonan uchyteliv. Vybrani tvory v 5t. T.3 / O. V. Sukhomlynskyi. – K.: Radianska shkola, 1976. – 640 s.
- [12] Trofymenko M. P. Formyrovanye sotsyalno-kommunikatyvnoi kompetentnosti studentov pedahohycheskykh spetsyalnostei vuza v protsesse professyonalnoi podhotovky : dyss. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 / Trofymenko Maryna Pavlovna. – Nyzhnevartovsk, 2013. – 191 s.
- [13] Filosofskyi slovnyk: 2-e vyd., pererob. i dop. / za red. V. I. Shynkaruka. – K. : Holov. red. URE, 1986. – 800 s.
- [14] Frytsiuk V. A. Formuvannia kreatyvnosti maibutnikh uchyteliv muzyky : dys.... kand. ped. nauk: spets. 13.00.04 / V. A. Frytsiuk. – Vinnytsia, 2004. – 219 s.